

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО
СЕКЦИЯ „НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИ НАУКИ“

Мартин Рачков Баев

**НАРУШЕНИЯ НА ПРОЦЕСУАЛНИТЕ ПРАВИЛА В ДОСЪДЕБНАТА
ФАЗА НА НАКАЗАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователната и
научна степен „доктор“

Научна област: ш.3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: 3.6. Право

Докторска програма (Научна специалност): Наказателен процес

Научен ръководител:

доц. д-р Екатерина Салкова

София

2022 г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита на заседание на секция „Наказателноправни науки“ в Института за държавата и правото при Българската академия на науките на 23.02.2022 г.

Докторантът е зачислен като задочен докторант в секция „Наказателноправни науки“ на Института за държавата и правото при Българската академия на науките със заповед РД-09-27/10.04.2018 г. на директора на Института за държавата и правото при Българската академия на науките, със срок на обучение 4 години, считано от 01.01.2018 г. до 01.03.2022 г. (след удължаване във връзка с извънредното положение в страната)

Докторантът е отчислен с право на защита със заповед № РД-09-27/25.02.2022 г. на директора на Института за държавата и правото при Българската академия на науките.

Изследванията по дисертационния труд са осъществени в Института за държавата и правото при Българската академия на науките.

Защитата на дисертационният труд ще се проведе на 09.05.2022 г. (понеделник) в голямата зала на Института за държавата и правото при Българската академия на науките (гр. София, ул. Сердика № 4, партер) пред научно жури, назначено със заповед № РД-09-28/25.02.2022 г. на директора на Института за държавата и правото при Българската академия на науките, в състав:

Членове:

проф. д.ю.н. Маргарита Чинова

проф. д.ю.н. Георги Митов

проф. д-р Гергана Маринова

доц. д-р Екатерина Салкова

доц. д-р Ралица Илкова

Резервни членове:

доц. д-р Иван Видолов

доц. д-р Иван Ранчев

Дисертационният труд и материалите по защитата са на разположение в Института за държавата и правото при Българската академия на науките (гр. София, ул. Сердика № 4, ет. 3), както и на интернет страницата на Института за държавата и правото при Българската академия на науките: www.ipn-bg.org.

Съдържание

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	3
II. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	8
III. ПУБЛИКАЦИИ НА АВТОРА ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	25

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на изследването

Изследването е съсредоточено върху нарушенията на процесуалните правила в досъдебната фаза на наказателния процес. Актуалността и важността на проблемите, свързани с този процесуален институт, са обусловени от следните основни положения:

- изключително важното значение на спазването на процесуалните правила за постигане на непосредствената задача на наказателния процес - „разкриване на престъпленията, разобличаване на виновните и правилно прилагане на закона“ (чл. 1, ал. 1 НПК), което се явява и една от най-важните гаранции за разкриването на обективната истина и правилното прилагане на закона и то по възможно най-убедителния начин за участниците в процеса, гражданите и обществото. Допускането на нарушения на процесуалните правила е в състояние да „минира“ цялото наказателно производство; да обезсмисли положените усилия по доказване и да остави у обществото чувство за несправедливост и неудовлетвореност. Същевременно, прекаленият процесуален формализъм може да доведе до ненужно забавяне и утежняване на процеса и в крайна сметка да резултира в не по-малко вредни последици от неспазването на процесуалната форма. Именно поради това е крайно наложително да се вникне в същността на нарушенията на процесуалните правила, да се посочат начините, по които могат да бъдат извършени и да се открият от процесуалния формализъм, като по този начин се достигне и до тяхното минимизиране.

- липсата на дефиниция в НПК за „нарушение на процесуалните правила“ и липса на теоретична разработка, която да е изцяло съсредоточена върху същността, характеристиките и видовете нарушения на процесуалните правила и техните правни последици.

- възприемането на нов подход от страна на законодателя, който със ЗИДНПК (ДВ, бр. 63 от 4 август 2017 г.) за пръв път предвиди в чл. 249, ал. 4, т. 1 и т. 2 НПК своеобразен „каталог“ на нарушения на процесуалните права на обвиняемия и пострадалия, които винаги следва да се считат за съществени отстраними нарушения на процесуалните правила и налагат прекратяване на съдебното производство и връщане на делото на прокурора. Новият подход изисква детайлен анализ и оценка на

законодателното решение, за да се даде отговор на въпроса доколко то е удачно и дали не се нуждае от усъвършенстване и промяна. Това още повече се засилва от факта, че извън приложното поле на разпоредбата са оставени нарушенията на процесуалните права на защитника, повереника и ощетеното юридическо лице, което налага да се изследва въпроса, защо това е така и дали е най-правилното решение.

2. Предмет и задачи на изследването

Основен предмет на изследването е същността на института на нарушението на процесуалните правила, неговите характеристики, видове, прилики и разлики с други правни институти, както и правните му последици. В изпълнение на горното, основната задача пред разработката е, на първо място, подробно и систематично да се разгледа същността и характеристиката на института на нарушенията на процесуалните правила и да се формулира дефиниция за него. На следващо място – да се направи разграничение между него и други сходни правни институти, както и да се разгледа развитието му от Освобождението до наши дни. Като задача пред изследването е поставено и да се посочат конкретните проявни форми, в които може да се изразява нарушението на процесуалните правила, досежно правата на съответните участници в производството и да се дадат предложения за подобряване на действащото законодателство.

3. Методи на изследване

За целите на изследването са използвани общонаучни методи (диалектически метод и правилата на логиката) и специални научно-правни методи (семантичен, историко-правен, сравнително-правен, догматично-тълкувателен и формалнологически). Те намират съответно приложение при анализа на правната уредба и на празнините и недостатъците в нея и при проследяването на историческото развитие на института, при аргументацията защо дадено становище, срещано в теорията и съдебната практика, следва да бъде предпочетено пред останалите.

4. Научни приноси в дисертационния труд

Дисертационният труд представлява първото самостоятелно изследване на

института на нарушенията на процесуалните правила в досъдебната фаза на наказателния процес. До момента темата не е била предмет на отделно изследване, а по-скоро е била разглеждана в контекста на основанията за връщане на делото на прокурора. В дисертационния труд са разгледани актуални, дискуссионни, теоретично и практически значими въпроси, касаещи нарушенията на процесуалните правила, като обобщено могат да се посочат следните научни приноси:

- направен е анализ на различните виждания в теорията за „процесуална форма“, като са разгледани нейните характеристики, видове и начини, по които може да бъде нарушена. Направено е разграничение между процесуалната форма и процесуалния формализъм, като са дадени подходящи примери и е направена препоръка за минимизиране на формализма.

- за пръв път изцяло са анализирани характеристиките на нарушението на процесуалните правила, което е позволило и да се даде определение за него: *„Виновно, противообществено (общественоопасно или общественовредно), противоправно или неправомерно деяние (действие или бездействие), което се изразява в неспазване (игнориране, опорочаване или заобикаляне) на предписаната в Конституцията, закон или надлежно обнародван международен договор, процесуална форма“*. Разгледан е всеки един от елементите на това определение, като са направени съответните разграничения и са дадени подходящи примери за илюстриране на правните изводи.

- направеното е изрично разграничение между нарушението на процесуалните правила и сходни правни институти (правонарушението; очевидна фактическа грешка; непълнота на доказателствения материал и необосноваността), което способства за по-пълното и цялостно разбиране на обсъжданата проблематика.

- разгледани са видовете нарушения на процесуалните правила, като за пръв път е дадено определение за **съществено** нарушение на процесуалните правила: *„Съществено нарушение на процесуалните правила е виновно, противообществено (общественоопасно или общественовредно), противоправно или неправомерно деяние (действие или бездействие), извършено от ръководно-решаващия орган в съответния процесуален стадий, изразяващо се в неспазване (игнориране, опорочаване или заобикаляне) на предписаната в Конституцията, закон или надлежно обнародван международен договор процесуална форма, довело до ограничаване на процесуалните права на обвиняемия, на пострадалия или на неговите наследници, на защитника или на повереника в досъдебната фаза или на страните или повереника в съдебната фаза“*.

- направено е разграничение между същественото и несъщественото нарушение на процесуалните правила, като е предложен своеобразен „алгоритъм“ за бърза преценка дали едно нарушение е съществено или не.

- предложени са допълнителни деления на нарушенията на процесуалните правила извън класическите (съществено-несъществено; отстранимо-неотстранимо; абсолютно-относително), прилагайки различни критерии – относно субектът на нарушението; относно обекта на засягане; относно момента на развитие на наказателното производство, в който е допуснато нарушението; относно това дали се касае за нарушение на т.нар. „вътрешна“ или „външна“ процесуална форма и др. Обособена е специална подгрупа на отстранимите нарушения на процесуалните правила, в зависимост от това дали нарушението успешно може да се преодолее, без да се налага делото да се връща в стадия, в който е допуснато – „санируемо отстранимо нарушение“ и такова, което винаги налага връщане на делото – „несанируемо отстранимо нарушение“.

- за пръв път детайлно и самостоятелно са разгледани последиците от различните видове нарушения на процесуалните правила в досъдебната фаза, като са дадени съответните примери и са направени предложения *de lege ferenda* за усъвършенстване на правната уредба.

- проследено е историческото развитие на института на нарушенията на процесуалните правила, започвайки още от периода преди Освобождението и стигайки до наши дни, като са направени редица коментари и са изтъкнати основните достойнства и недостатъци на съответните правни уредби.

- разгледана е уредбата на института в други правни системи (Руската федерация, Германия, Франция и Украйна), като са направени съответните паралели и препращания към уредбата у нас.

- за пръв път нарушенията на процесуалните права на обвиняемия и пострадалия са разгледани поотделно, като фокус е поставен върху начините, по които реално могат да се извършат тези нарушения. Аргументиран е извод, че разпоредбата на чл. 249, ал. 4 НПК е непрецизна, като в нейния обхват са включени нарушения, които не са съществени, за сметка на други, които макар и съществени, не са намерили своето място. В тази връзка са направени редица предложения *de lege ferenda* за усъвършенстване на законодателната уредба, като например включване в чл. 249, ал. 4 НПК на правото на обвиняемия *да се запознава с делото и да прави необходимите извлечения*.

- направен е анализ на нарушенията на процесуалните права на защитника, повереника и ощетеното юридическо лице, като е направен извод, че *de lege ferenda* нарушенията на някои процесуални права на тези участници също следва да бъдат включени в чл. 249, ал. 4 НПК.

5. Практическо значение на изследването

В изследването е анализирана относимата към разглежданите въпроси съдебна практика, както на националните съдилища, така и на ЕСПЧ и СЕС и са обсъдени установените конкретни проблеми на правоприлагането. Изясняването на същността на нарушенията на процесуалните правила и посочването на конкретните им проявни форми при нарушаване на правата на съответните лица е първата стъпка към минимизирането на това негативно правни явление и е от важно значение както за обучението на студенти, така и за дейността на държавните органи от законодателната, изпълнителната и съдебната власт и практикуващите юристи.

6. Структура на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от 303 страници, включително съдържание, списък на използваните съкращения и списък на използваната литература. Броят на бележките под линия е 432. В структурно отношение дисертационният труд включва заглавна страница, съдържание, списък на използваните съкращения, увод, три глави с обособена структура, заключение и списък на използваната литература. Към дисертационния труд е приложена декларация за оригиналност.

II. Кратко изложение на дисертационния труд

Увод

Уводът въвежда в темата и очертава основните задачи пред изследването. Стремешът на всяко едно законодателство в областта на наказателния процес е да създаде такава система от правни норми, която от една страна да позволява бързо и

ефективно да се осъществява наказателната отговорност на лицата, извършили престъпления, а от друга в максимална степен да обезпечи, че това няма да става за сметка на нарушаване на правата на гражданите в по-голяма степен, от абсолютно необходимата. Това налага от една страна да се изгради стройна система от процесуални правила (процесуални форми), а от друга - да се осигурят подходящи юридически механизми, които да гарантират, че тези правила ще бъдат спазвани, а евентуалните им нарушения ще бъдат своевременно констатирани и ефективно преодолявани. Именно това изисква преди всичко да се изследва детайлно характера, особеностите и последиците на тези нарушения, за да може да се направят обосновани изводи и предложения за минимизирането им. Само по този начин може да се даде отговор на въпроса, дали зад съществуването на нарушенията се крият законодателни неудачи (в който случай следва да се дадат препоръки за усъвършенстване на нормативната база) или става въпрос за неумение за спазване на процесуалните правила от страна на техните адресати.

Глава първа. Понятие за нарушението в наказателния процес

Първата глава на изследването е посветена на анализ на характеристиките на нарушението на процесуалните правила, неговите проявни форми, видове и правни последици, както и на развитието на института от Освобождението до днешни дни и уредбата му в други правни системи. Структурирана е в шест параграфа, всеки с няколко точки.

В първи параграф е разгледана същността на нарушението на процесуалните правила, като е достигнато до извод, че заради важността на процесуалните действия, чрез които субектите на наказателнопроцесуалните правоотношения могат валидно да осъществят гарантираните им права по правоотношението или да изпълнят предписаните им задължения, законодателят е създавал стройна система от процесуални правила, целяща да гарантира, че редът, по който се осъществяват, ще е в състояние да осигури постигането на основната цел на наказателния процес. Колкото и свършена да е системата от процесуални правила обаче, в крайна сметка тяхното приложение е задача на участниците в производството. Точно неспазването на процесуалната форма е правното явление, което нашият законодател обозначава с термина *„нарушение на процесуалните правила“*.

Застъпено е, че семантичният анализ на съдържанието на това понятие навежда до извод, че „нарушение“ е постъпка или проява на неспазване на установен ред, правило, закон - т.е. преди всичко нарушението на процесуалните правила е постъпка – т.е. човешко деяние. Без навлизане в ненужни от гледна точка на настоящето изследване подробности е обобщено, че деянието винаги е човешки акт, което може да се прояви в действие или бездействие, като нарушенията на процесуалните правила могат да се осъществят и под двете форми, което пък е илюстрирано с подходящи примери. Изяснено е също така, че от гледна точка на обществения резултат от въздействието, което оказват върху обществените отношения, деянията на човека могат да се разделят в две основни групи - **правомерни деяния**, които са в синхрон и оказват положително въздействие върху обществените отношения и такива с отрицателен обществен характер или **противообществени деяния**, като е възприето, че доколкото нарушението на процесуалните правила оказва негативно въздействие върху наказателнопроцесуалните правоотношения и е в противоречие със съответните наказателнопроцесуални норми, установяващи процесуалните форми, то и деянието, с което това нарушение се извършва, следва да се окачестви като **противообществено**. Противообществените деяния от своя могат да се разделят в две големи групи, съобразно степента, в която отрицателният обществен резултат от въздействието им засяга обществените отношения - **общественоопасни деяния**, които въздействат отрицателно върху обществото като цяло и **общественовредни деяния**, които също оказват отрицателно въздействие върху обществените отношения, но това въздействие се ограничава преди всичко върху конкретното обществено отношение, без да се засягат основите, условията на съществуване и обективното прогресивно развитие на обществото – т.е. не се засяга обществото като цяло. Поради голямото разнообразие на правоотношения, които възникват, развиват се и се погасяват в рамките на наказателния процес, то и е възприето, че противообществените деяния, с които се извършват нарушенията на процесуалните правила могат да имат характеристика както на **общественоопасни**, така и на **общественовредни** деяния, в зависимост от това дали отрицателният резултат от въздействието им се ограничава преди всичко върху конкретното наказателнопроцесуално правоотношение, или засяга обществото като цяло.

На следващо място е застъпено, че докато противообщественият характер на деянието, с което се извършва нарушение на процесуалните правила, е негов обективен, неюридически признак, то **противоправността** и **неправомерността** са негови

юридически признаци, негови юридически качества, които определят характеристиката му. Изяснено е съдържанието на двата термина, като е достигнато до извод, че в рамките на наказателния процес е възможно деянията, с които се осъществяват нарушенията на процесуалните правила да бъдат или противоправни или неправомерни в зависимост от това дали за нарушаването на съответното процесуално правило е предвидена юридическа санкция или се касае за препятстване на възможността за реализиране на положителни правни последици.

Специално място е посветено на обекта на нарушенията на процесуалните правила, както е достигнато до извод, че това са процесуалните правила, или както в теорията са възприети „процесуалните форми”. Направен е анализ на застъпените в българската и руската правни теории виждания за понятието за процесуална форма и нейните видове, като обосновано е защитена тезата, че източник на тази форма може да са само Конституцията, законите и международните договори, които са ратифицирани по конституционен ред, обнародвани и влезли в сила за Република България, но не и съдебната практика. Направено е разграничение между процесуалната форма и процесуалния формализъм, като е изказано мнение, че последният е вреден развитието на процеса и следва да се минимализира.

Посочено е също, че нарушението на процесуалните правила е деяние, със съответните характеристики, което има за обект **неспазване на процесуалните форми**, уредени със съответните правни норми, като от своя страна, това **неспазване** може да се осъществи по три начина (игнориране, опорочаване или заобикаляне), в зависимост от това дали съответните форми въобще *не са изпълнени*, дали се касае за *лошото им изпълнение* или за тяхното *заобикаляне*. Дадени са подходящи примери за илюстриране на всяка една от формите на осъществяване на неспазването на процесуалните форми.

Обосновано е защитена тезата, че субект на нарушенията на процесуалните правила може да бъде всеки участник в производството, който встъпва в съответните наказателнопроцесуални правоотношения и е носител на определени процесуални права или задължения (за разлика от **съществените** нарушения на процесуалните правила, при които субект може да е само ръководно-решаващият орган), а от субективна страна нарушението на процесуалните правила е **виновно деяние**, като в зависимост от конкретното отношение на нарушителя към противообществения характер на деянието му и неговите последици, формите на вина могат да бъдат умисъл или непредпазливост.

На база всичко това, в последния параграф от първа глава е изведено определение за нарушението на процесуалните правила, а именно: *„Виновно, противообществено (общественоопасно или общественовредно), противоправно или неправомерно деяние (действие или бездействие), което се изразява в неспазване (игнориране, опорочаване или заобикаляне) на предписаната в Конституцията, закон или надлежно обнародван международен договор, процесуална форма”*.

Във втори параграф е направено разграничение на нарушението на процесуалните правила от сходни правни институти, като за целта то е сравнено с правонарушението, очевидната фактическа грешка, непълнотата на доказателствения материал и необосноваността, като са посочени техните общи черти и различия.

Трети параграф е посветен на видовете нарушения на процесуалните правила, като специално внимание е отделено на делението с най-голяма практическа стойност, базиращо се на резултата, до който води нарушението – **съществени** (ако нарушението е довело до ограничаване на процесуалните права на съответното лице) и **несъществени** (в останалите случаи). Като недостатък на правната уредба е посочено, че в НПК не е дадена дефиниция за съществено нарушение на процесуалните правила, а само е очертан критерия за делението, поради което и е направен опит за формулиране на такава дефиниция. Място е обърнато на „абсолютните” нарушения, като е посочено, че до промените от 2017 г. в НПК нямаше изрично очертан кръг на абсолютни нарушения на процесуалните правила, що се касае до досъдебната фаза. Сегашната редакция на чл. 249, ал. 4 НПК е опит за изчерпателно изброяване на всички съществени нарушения на процесуалните правила в досъдебната фаза, като този законодателен подход е критикуван и намерен за неправилен. Изяснена е същността на отстранимите и неотстранимите нарушения на процесуалните правила, като е посочено, че отстранимите нарушения на процесуалните правила могат да бъдат подразделени в две групи – такива, които могат успешно да се преодолеят, без да се налага делото да се връща в стадия, в който са допуснати – „санируеми отстраними нарушения” и такива, които винаги налагат връщане на делото – „несанируеми отстраними нарушения”. От своя страна неотстранимите нарушения могат да се разделят в две подгрупи в зависимост дали причината за невъзможността за отстраняване на порока е от фактическо или от юридическо естество. Предложение са още няколко деления на нарушенията на процесуалните правила, прилагайки различни критерии.

Четвъртият параграф на първа глава е посветен на правните последици на нарушенията на процесуалните правила в досъдебната фаза. Посочено е, че нарушението на процесуалните правила е юридически факт, с настъпването на който, законодателят свързва определени правни последици, а те от своя страна са различни в зависимост от категорията на нарушението и от процесуалния стадий, в който е допуснато. В тази връзка подробно и последователно са разгледани правните последици на несъществените и съществените нарушения на процесуалните правила, като специално внимание е обърнато на това дали същественото нарушение е и отстранимо или не.

В пети параграф е разгледано историческото развитие на института на нарушенията на процесуалните правила още от Освобождението до днешни дни, като са посочени предимствата и недостатъците на различните уредби, през които институтът е преминавал.

Последният параграф на първа глава е посветен на уредбата на нарушенията на процесуалните правила в други правни системи, като накратко са разгледани процесуалните закони на Руската федерация, Германия, Франция и Украйна.

Глава втора. Нарушения на процесуалните правила, свързани с правата на обвиняемия в досъдебната фаза.

Втората глава на дисертационния труд е посветена на нарушенията на процесуалните правила, свързани с правата на обвиняемия в досъдебната фаза. Тя е практически насочена, като фокусът е поставен върху начините, по които всяко едно право на обвиняемия в досъдебната фаза може да бъде нарушено. Главата се състои от единадесет параграфа, като на всяко право на обвиняемия е посветен отделен параграф, а някои от параграфите са подразделени и на допълнителни точки.

В хронологичен ред първо са разгледани нарушенията на правата на обвиняемия, включени в чл. 249, ал. 4, т. 1 НПК, като първият параграф е посветен на нарушенията на процесуалните правила на обвиняемия, свързани с правото му *да научи за какво престъпление е привлечен в това качество и въз основа на какви доказателства*.

Правото на обвиняемия да научи за какво престъпление е привлечен в това качество е значимо негово право, доколкото без едно лице да знае в какво се обвинява, то въобще няма възможност да изгради защитата си и евентуално да ангажира доказателства, оборващи обвинителната теза. Нарушаването на това право в досъдебната

фаза може да се осъществи по два основни начина. Към първия спадат нарушенията, опорочаващи акта за привличане, а към втория - нарушенията, свързани с реда за предявяване на този акт на обвиняемия, като и двата начина са подробно разгледани и анализирани. Достигнато е до извод, че нарушаването на правото на обвиняемия да научи за какво престъпление е привлечен в това качество винаги е съществено нарушение на процесуалните правила, което не може успешно да бъде компенсирано в съдебната фаза на процеса.

Вторият параграф е посветен на нарушения на процесуалните правила, свързани с правото на обвиняемия *да дава обяснения по обвинението*. В него е застъпено, че правото на обвиняемия да дава обяснения в досъдебната фаза също може да бъде нарушено по два основни начина – ако съответният орган въобще не даде възможност на обвиняемия да даде такива или ако съществено наруши реда (процедурата) за даване и/или документиране на обясненията. Всеки един от двата начина е подробно разгледан, като обосновано е отхвърлена тезата, че когато в съдебната фаза се установи, че не е бил проведен разпит на обвиняем в досъдебното производство, то това нарушение не следва да се приема за абсолютно и не се налага връщане на делото на прокурора, доколкото пропускът успешно може да се преодолее посредством даване на възможност на обвиняемия (вече подсъдим) да депозира обяснения пред съда. Изказано е мнение, че на практика това виждане би лишило обвиняемия от възможността да даде обясненията си в една цяла фаза на производството, съответно те да бъдат взети предвид от прокурора още преди той да реши кое от правомощията си по чл. 242 НПК да упражни. Възможността му да даде обяснения непосредствено пред съда не може да замести правото му да даде такива и в досъдебната фаза, най-малкото защото по този начин би се достигнало до пълноценно упражняване на правото на защита само в едната фаза на процеса, а оттам на практика почти би се обезсмислило участието на обвиняемия в цялото досъдебно производство. По отношение на нарушаване на реда (процедурата) за даване на обясненията са обособени две групи – нарушения които винаги следва да се окачествят като съществени (неспазването на изискването за присъствие на защитник при даване на обясненията на обвиняемия, когато такъв е трябвало да присъства и непровеждането на разпита на обвиняем незабавно след предявяване на постановлението за привличане) и такива, които с оглед конкретния случай могат да имат характеристиките на съществени или несъществени нарушения (провеждането на разпита през нощта, задаването на подвеждащи и объркващи/внушаващи въпроси и др.). Внимание е отделено на

изискването обвиняемият да даде обясненията си устно и непосредствено пред съответния орган, като са очертани случаите когато тези изисквания съществено биха били нарушени.

В третия параграф са разгледани нарушения на процесуалните правила, свързани с правото на обвиняемия *да откаже да дава обяснения* по обвинението, като е достигнато до извод, че нарушаването на това право може да бъде извършено по два основни начина - ако съответният орган **принуди** (физически или психически) обвиняемия да даде обяснения, въпреки че той изрично е обективирал нежеланието си да го стори, или ако го **заблуди** и по този начин се сдобие с неговите обяснения (към горната група, съгласно практиката на ЕСПЧ се приравняват и случаите когато властите използват „уловки“, за да получат самопризнание или други уличаващи заявления от заподозрения, които те не са успели да получат по време на разпит, като например самопризнание, направено пред полицейски информатор, настанен в килията на жалбоподателя (*Allan v. the United Kingdom*, §§45-53). Внимание е обърнато на възможността доказателствата, събрани на база неправомерно получените обяснения да се ползват в процеса, като са цитирани примери от практиката на ЕСПЧ.

Четвъртият параграф е посветен на нарушения на процесуалните правила, свързани с правото на обвиняемия *да участва в производството*, като е защитена тезата, че това право е обобщена формулировка, която включва правото на обвиняемия да участва лично в досъдебното производство и правото му да участва при събирането и проверката на доказателствения материал. Посочено е, че правото на обвиняемия да участва лично в досъдебното производство е част от правото му на защита и е уредено както в националното ни право, така и в редица международни актове, но то не е абсолютно и може да бъде ограничено, за да не се блокира процесът. Обоснована е тезата, че съществуват два начина, по които правото на обвиняемия за лично участие в досъдебното производство може да бъде съществено накърнено – когато въобще не е информиран (призован) за съответното процесуално действие или когато производството протече задочно, без да са налице основанията за това. И двата начина са подробно разгледани, като изводите са подкрепени с подходящи примери. Обобщено е, че спазването на правото на обвиняемия на лично участие в наказателното производство гарантира упражняване на повечето от останалите, предоставени му от закона процесуални права и средства за защита и води до реализирането на правото на справедлив процес. Всяко отклонение от основния принцип за непосредствено участие на

обвиняемия в наказателния процес е мислимо при наличието на строго определени предпоставки, като ако се установи, че неправилно органите на досъдебното производство са преминали към задочно производство, без да са били налице предпоставките за това, то и ще сме изправени пред хипотезата на съществено нарушение на процесуалните правила, което успешно може да се преодолее посредством връщане на делото в съответния стадий и осигуряване на личното участие на обвиняемия.

В петия параграф са разгледани нарушенията на процесуалните правила, свързани с правото на обвиняемия *да има защитник*, като първо е обърнато внимание на нарушенията, свързани със задължителната защита, а след това и на тези с доброволната. Посочено е, че правото да има защитник осигурява онова средство: „чрез което се постига баланс на силите между обвиняемия и прокурора“ и се осигурява „равенство на оръжията“ в наказателното производство, поради което и нарушаването му винаги следва да се разглежда, като съществено нарушение на процесуалните правила. По отношение на задължителната защита е достигнато до извод, че нарушението може да се осъществи по три основни начина. Първият е съответният орган правилно да прецени, че са налице предпоставките на чл. 94, ал. 1, т. 1- 9 НПК, но въпреки това да не назначи служебен защитник на обвиняемия, в случаите когато последният не си е упълномощил адвокат. Към втората група нарушения следва да се причислят случаите, при които органът фактически е назначил лице, което да осъществява функциите на защитник, без обаче това лице да отговаря на изискванията за конституиране в това качество. Тук са разгледани множество хипотези, свързани с липсата на качеството „адвокат“ или лишаване от адвокатски права, а така също и наличие на предпоставки за отвод, като специално внимание е отделено на всяка една от хипотезите на чл. 91, ал. 3, т. 1 - 5 НПК. Обобщено е, че всякога когато се установи, че са налице основания за отвод на защитника, но съответният орган не го е отвел, ще сме изправени пред съществено нарушение на процесуалните правила, свързано с правото на обвиняемия да има защитник, доколкото макар формално да му е била осигурена адвокатска защита, реално адвокатът не е бил в състояние да осигури ефективна защита и да действа само в негово интерес. Третият начин, по който може да бъде накърнено правото на обвиняемия да има защитник, в хипотезата на задължителна защита, ще е налице в случаите, когато съответният орган неправилно прецени, че не са налице на предпоставките по чл. 94, ал. 1, т. 1 – 9 НПК и поради това не назначи защитник на обвиняемия. Тук всяка една от

хипотезите на задължителна защита е разгледана самостоятелно и обстойно, като е цитирана относимата съдебна практика. По отношение на доброволната защита е посочено, че нарушение ще е налице, когато съответният орган неоснователно откаже да допусне до участие в производството на упълномощен защитник – адвокат или роднина от кръга, посочен в чл. 91, ал. 2 НПК. Най-често мотивът за това е, че на обвиняемия вече е осигурена служебна защита, т.е. правото му да има защитник вече е обезпечено и допълнителното встъпване на упълномощени защитници ще затормози производството. Достигнато е до извод, че този довод е несъстоятелен и не държи сметка за фундаменталното положение, че договорната защита има приоритет пред служебната, поради което и лишаването на обвиняемия от правото да си осигури договорна защита под предлог, че по делото участва служебен защитник, е грубо нарушение на правото на защита с всички следващи от това процесуални последици.

Параграф шести от глава втора на дисертационния труд е посветен на нарушенията на процесуалните правила, свързани с правото на обвиняемия *да получи писмен или устен превод на разбираем за него език по чл. 55, ал. 4 НПК, когато не владее български език.* Минимални правила в областта на устния и писмен превод в наказателното производство са въведени чрез Директива 2010/64/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 20.10.2010 г. относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство, положенията на която са транспонирани в националното ни право със ЗИДНПК (ДВ, бр. 21 от 08.03.2014 г.). Чрез тези промени като императивно задължение за съда и органите на досъдебното производство е въведено изискването на обвиняемия, който не владее български език, да се предоставя писмен превод на постановлението за привличане на обвиняем, на определенията на съда за вземане на мярка за неотклонение, на обвинителния акт, на постановената присъда, на решението на въззивната инстанция и на решението на касационната инстанция. Отклонение от изпълнение на това задължение е допустимо единствено когато обвиняемият изрично откаже писмен превод, но не безусловно, а само когато има защитник и не се нарушават процесуалните му права. Текстът на чл. 55, ал. 3 от НПК съответства на разпоредбата на чл. 3 параграф 2 от посочената Директива, въвеждаща видовете документи, които винаги се считат от съществено значение за гарантиране на справедливо производство. На база на това в разработката е достигнато до извод, че всякога когато органите на досъдебното производство не осигурят писмен превод на изброените процесуални документи на разбираем за обвиняемия език, освен ако той не се откаже изрично от това си право, ще

сме изправени пред нарушение на процесуалните правила. Самото нарушение на обсъжданото право може да бъде извършено по два начина. Първият е на обвиняемия въобще да не се връчи превод на процесуалния документ, а вторият е формално да му да връчи превод, но той да е некачествен, до степен приравняваща го на липса на документ

В параграф седми са разгледани нарушенията на едно от правата на обвиняемия, невключено в чл. 249, ал. 4, т. 1 НПК, а именно – правото му *да прави искания, бележки и възражения и да представя доказателства*. Посочено е, че нарушенията, които могат да бъдат допуснати във връзка с това право на обвиняемия, са следните: на първо място е възможно органът неоснователно да не приеме направените искания, бележки или възражения или представените доказателства (да не ги впише в протокола, ако са направени устно или да откаже да ги приобщи (приложи) по делото, ако са на хартиен носител или ако се касае за веществени доказателства). На второ място, до нарушаване до посоченото право може да се стигне, ако съответният орган въобще не се произнесе по тях или се произнесе, но актът е толкова неясен или немотивиран, че на практика да се приравни на липса на акт. Основният въпрос, който се поставя в тази част на изследването е съсредоточен около това, дали нарушението на това право е съществено или не. Обосновава се извод, че нарушаването на правото на обвиняемия да прави искания, бележки и възражения, трудно може да се окачестви като съществено нарушение, но не така стоят нещата с нарушаването на правото му да представя доказателства, доколкото лишаването му от възможността да сочи доказателства и да се позовава на тях е съществено ограничение на правото му на защита, на принципа на състезателността и равенството на страните в наказателния процес. С оглед на това се достига до извод, че нарушаването на правото му да представя доказателства носи характеристиките на съществено нарушение на процесуалните правила.

Параграф осми е посветен на нарушенията на друго право на обвиняемия, невключено в чл. 249, ал. 4, т. 1 НПК, а именно - правото му *да обжалва актовете, които накърняват неговите права и законни интереси*. Посочено е, че нарушаването на това право може да се осъществи по няколко начина – когато органът на досъдебното производство не е направил необходимото обвиняемият да узнае за постановения акт; когато е налице устен отказ да уважи подадената жалба; когато издаденото постановление по повод жалбата е немотивирано или мотивите са алогични и противоречиви или кратки и бланкетни. Специално място е обърнато на първата хипотеза, като е достигнато до извод, че по в случаите на т.нар. „частично“ прекратяване

на наказателното производство от прокурора на „нереабилитиращо“ основание, невръчването на препис от постановлението на прокурора на обвиняемия може да се разгледа като съществено нарушение на процесуалните му права, доколкото той има признат от закона интерес да обжалва постановлението дори само относно основанията за прекратяване, искайки прилагането на „реабилитиращо“ основание за прекратяване. Поради това е направено предложение de lege ferenda за включване в предметния обхвата на чл. 249, ал. 4, т. 1 НПК и правото на обвиняемия да обжалва актовете, които накърняват неговите права и законни интереси, доколкото макар и рядко, все пак нарушаването на това му право може да се окачестви като съществено нарушение.

В следващия параграф девети са разгледани нарушенията на процесуалните правила, свързани с правото на обвиняемия *да се запознава с делото, включително и с информацията, получена чрез използване на специални разузнавателни средства и да прави необходимите извлечения*, което право също не е включено в обхвата на чл. 249, ал. 4, т. 1 НПК. Отчитайки особено важното значение на правото на обвиняемия да се запознава с материалите по делото за провеждането на справедлив процес и гарантиране на правото му на защита, е обоснована тезата, че е неприемливо да се смята, че нарушаването на това право е несъществено нарушение. В тази връзка е направен анализ на Решение на Съда на Европейския съюз от 05.06.2018 г. по дело С–612/15 г. (Колев и други), като е достигнато до извода, че то касае приложението на Директива 2012/13/ЕС, която от своя страна въвежда „минимални права“ относно правото на информация, които минимални права са надскочени във вътрешното ни право. В тази връзка е изказано мнение, че непредявяването на материалите по делото на обвиняем, който е поискал това, следва да се окачестви като съществено нарушение на процесуалните правила, въпреки че в повечето случаи това нарушение може успешно да се преодолее, без да се налага делото да се връща на прокурора. Самото нарушение на правото на обвиняемия да се запознава с делото и да прави необходимите извлечения, може да се осъществи по много и разнообразни начини, подробно разгледани в научния труд.

В параграф десети са разгледани нарушенията, свързани с правото на обвиняемия *да се изказва последен*, като е достигнато до извод, че нарушаването на това право има далече по-голямо значение в централната фаза, докато на досъдебното производство приложението му е ограничено и нарушаването му не може да се окачестви като съществено нарушение, поради което и правилно нарушаването на това право не е включено в обхвата на чл. 249, ал. 4, т. 1 НПК.

Последният параграф от глава втора е посветен на нарушенията на процесуалните правила, свързани с правото на обвиняемия *защитникът му да участва при извършване на действията по разследване и други процесуални действия с негово участие, както и свободно да осъществява връзка със защитника си, да се среща насаме с него, да получава съвети и друга правна помощ.* Изказано е становище, че въпреки, че нарушенията на правото на обвиняемия да има защитник е включено в чл. 249, ал. 4, т. 1 НПК, такава защита не е дадена на правото на обвиняемия защитникът му да участва при извършване на действията по разследване и други процесуални действия с негово участие, което на практика води до изкуствено разкъсване на двете взаимосвързани права и поставя в риск ефективното упражняване на правото на защита, поради което и този законодателен пропуск следва да бъде бързо преодолян. Подобно на нарушенията на останалите права обвиняемия и при това са разгледани начините, по които може да се стигне до нарушаването му, както и хипотезите, при които неучастието на защитник при извършване на действията по разследване и други процесуални действия с участие на обвиняемия няма да е нарушение.

Глава трета. Нарушения, свързани с процесуалните права на пострадалия, ощетеното юридическо лице, защитника, повереника и особения представител в досъдебната фаза.

Последната глава от изследването е структурирана в три параграфа, първият от които е подразделен на пет точки и подточки и е посветен на нарушенията на процесуалните правила, свързани с правата на пострадалия. Подобно и на нарушенията на правата на обвиняемия и тук всяко право на пострадалия е разгледано поотделно в самостоятелна точка, започвайки от тези, включени в чл. 249, ал. 4, т. 2 НПК.

В първа точка са разгледани нарушенията, свързани с правото на пострадалия или неговите наследници *да бъде уведомен за образуването на досъдебното производство,* като е достигнато до извод, че всякога, когато органът, който е образувал досъдебното производство, бездейства и не уведоми за това пострадалия – ще сме изправени пред нарушение на обсъжданото право. Наведени са доводи обаче, че това нарушение неправилно е било квалифицирано от законодателя като съществено, поради което и *de lege ferenda* се предлага отпадането му от разпоредбата на чл. 249, ал. 4, т. 2 НПК.

Във втора точка е обърнато внимание на нарушенията, свързани с правото на

пострадалия или неговите наследници *да бъде уведомен за правата си*. Направен е извод, че пред нарушение на това право ще сме изправени тогава, когато съответният орган въобще не запознае пострадалия с неговите права, или го запознае, но само с част от тях, или пък – ако формално „издекламира“ правата на пострадалия, но не му даде необходимите разяснения, позволяващи му да разбере същността на тези права (в случаите когато лицето се нуждае от такива разяснения, за да се ориентира). Подобно и на първото разглеждано право на пострадалия и тук е изказано мнение, че самостоятелно неуведомяването на пострадалия или неговите наследници за правата му, особено в случаите, когато той реално се е ползвал от тези права, трудно би могло да се квалифицира като съществено нарушение.

В трета точка са разгледани нарушения, свързани с правото на пострадалия или неговите наследници *да участва в производството*, като е посочено, че това правото е обобщена формулировка, включваща в себе си няколко отделни права – право да присъства при извършване на действия по разследването; право да му бъдат предявени материалите по разследването; право да обжалва постановленията на разследващия орган и на прокурора; право да иска обезпечаване на бъдещия граждански иск и правото да иска обезпечаване на разноските по делото. Всяко едно от тези отделни права е разглеждано в самостоятелна подточка, като е достигнато до извод, че нарушенията, свързани с правото на пострадалия да присъства при извършване на действия по разследването няма как да се окачествят като съществени. До същия извод е достигнато и по отношение на нарушения, свързани с правото на пострадалия да обжалва постановленията на разследващия орган и на прокурора и нарушения, свързани с правата му да иска обезпечаване на бъдещия граждански иск и обезпечаване на разноските по делото. По отношение на нарушенията на правото на пострадалия да му бъдат предявени материалите по разследването е изразено становище, че непредявяването на разследването на пострадалия, ако той е направил искане за това, следва да се окачестви като съществено нарушение, пряко рефлектиращо в правната сфера на лицето и засягащо значително правото му на защита. Понеже начините за нарушаване на това право са същите като тези, при които може да се наруши аналогичното право на обвиняемия, то и в тази подточка те не са разгледани подробно, а е направено препращане. Специално място обаче е отделено на разпоредбата на чл. 227, ал. 3 НПК, съгласно която – съответният орган няма задължение да предявява материалите на пострадалия, ако той не е посочил адрес за призоваване **в страната**, като е достигнато до извод, че в тази й част

разпоредбата е дискриминационна и следва да бъде коригирана.

В четвъртата точка са разгледани нарушения, свързани с правото на пострадалия или неговите наследници *да получи писмен превод на постановлението за прекратяване или спиране на наказателното производство, ако не владее български език*. Изразено е становище, че в масовия случай нарушаването на това право не би било съществено нарушение, но съществува и хипотеза, която е разгледана, при която липсата на писмен превод може да се окачестви като съществено нарушение, доколкото би могла съществено да накърни правата на пострадалото лице.

В последната пета точка са разгледани нарушенията, свързани с правото на пострадалия или неговите наследници *да има повереник*. Достигнато е до извод, че това е важно право на пострадалия, което може да бъде нарушено по няколко начин, всеки от който е разгледан по отделно. Изказано е мнение, че значимостта на правото на пострадалия да има повереник за обезпечаване правото му на защита, налага нарушенията, свързани с това право да бъдат признати за съществени и да бъдат включени в разпоредбата на чл. 249, ал. 4, т.2 НПК.

Във втория параграф на трета глава са разгледани нарушения, свързани с процесуалните права на защитника, на повереника и на особения представител. Общото между тези трима участници е, че към момента нарушаването на което и да е тяхно право (в принципен план в изследването е подкрепена тезата, че повереникът разполага със самостоятелни права, а не просто упражнява правата на пострадалия) не е изрично регламентирано в чл. 249, ал. 4 НПК като съществено нарушение на процесуалните правила. Това виждане е намерено за неправилно и е подложено на критика, като е направено предложение *de lege ferenda* за включване в разпоредбата на чл. 249, ал. 4 НПК и на нарушения на права на обсъжданите лица. Доколкото правата на защитника и повереника кореспондират с правата на обвиняемия и пострадалия, то и нарушенията на тези права също са аналогични и вече са били разгледани при обсъждането на нарушенията на правата на обвиняемия и пострадалия. Именно поради това в този параграф тези нарушения не са разгледани повторно, а вместо това е отделено внимание на едно общо за защитника и повереника право, което в известен смисъл остава подценявано, но в действителност е с голямо практическо значение за качеството на предоставена от тях защита, а именно - право, което условно може да се означае, като „право на конфиденциалност“, което е намерило своята защита в чл. 30, ал. 5 от Конституцията и чл. 33 от ЗАдв, но за съжаление не е изцяло разгърнато в НПК.

Въпросното право е разгледано в детайли, като е обърнато внимание както на начините, по които може да бъде нарушено, така и на необходимостта от законодателни промени, с цел обезпечаване на неговата защита. В края на параграфа са разгледани нарушенията на правата на особения представител, като е акцентирано върху проблемите, които възникват в теорията и практиката, относно същността на неговия процесуален статут.

В последния трети параграф на тази глава е обърнато внимание върху нарушенията, свързани с процесуалните права на ощетеното юридическо лице. Посочено е, че към настоящия момент в НПК няма разпоредба, аналогична на чл. 75 НПК, в която по подобие на правата на пострадалия, изрично да са уредени правата на ощетеното юридическо лице в досъдебната фаза. Това налага тези права да се изведат, чрез анализ на различни законови разпоредби, регламентиращи отделни правни институти, като може да се обобщи, че правата на ощетеното юридическо лице са доста по-малобройни от тези на пострадалия, въпреки че на практика тези две лица имат аналогично процесуално положение. Изказано е мнение, че този ограничен кръг права е недостатъчен реално да обезпечи защитата на правата и законните интереси на ощетеното юридическото лице, накърнени от престъплението, поради което и е направено предложение *de lege ferenda* законодателят да: - разшири кръга на правата на ощетеното юридическо лице в досъдебното производство, като към тях задължително се включат и най-малко правото да бъде уведомено за образуването на досъдебното производство и за правата си и правото да се запознава с материалите по делото и да прави искания, бележки и възражения; - осигури процесуални гаранции за реализиране на правата на ощетеното юридическо лице, чрез предвиждане на задължения за съответните държавни органи (задължение за разясняване на правата; за уведомяване за образуване на досъдебното производство; за предявяване на материалите по делото и др.) - въздигне нарушаването на основните права на ощетеното юридическо лице в съществено нарушение на процесуалните правила, със следващите се от това последици.

Заключение

В заключението е направено обобщение на предложените промени. Акцентирано е, че нарушенията на процесуалните правила е сложен, но в същото време изключително важен институт, който е способен самостоятелно да предопредели изхода на наказателнопроцесуалната процедура и чиято законодателна уредба е далеч от

съвършенството и се нуждае от прецизиране и усъвършенстване. Обобщено е, че настоящото изследване не претендира за изчерпателност на всички възможни хипотези, при които нарушенията на процесуалните правила могат да се проявят в досъдебното производство, а още по-малко, че предлаганите законодателни промени са най-правилните или най-пълните. Основната цел, която се надявам да е постигната, е да се акцентира върху същността и характеристиките на това правно явление и да се разгледат най-честите случаи, свързани с нарушаване на процесуалните форми, като в крайна сметка по-този начин, освен по-голямо разбиране, се постигне и минимализиране на случаите на допускане на процесуални нарушения.

В изпълнение на тази цел в рамките на дисертационния труд са представени аргументи за предложения за усъвършенстване на законодателството, като най-важните от тях са:

1. Необходимо е в НПК да бъде поместена дефиниция за нарушение на процесуалните правила и за **съществено** нарушение на процесуалните правила. По този начин от една страна ще се акцентира върху значимостта на този правен институт, а от друга ще се избегнат всякакви противоречия, които могат да се срещнат в практиката. Наличието на дефиниция в кодекса (а не само на критерий за делението на нарушенията на съществени и несъществени) би била и логична стъпка в постигане на прокламираната при измененията на НПК от 2017 г. законодателна цел за преодоляване на субективния подход при определяне на съществените нарушения на процесуалните правила в досъдебната фаза.

2. Необходимо е законодателят изначално да преосмисли идеята си за съставянето на „каталог“ от нарушения на процесуални права в досъдебната фаза, които винаги да бъдат считани за съществени и винаги да налагат връщането на делото на прокурора, без оглед на това дали в конкретния случай реално са довели до ограничаване на правата на лицата или не. По-правилно би било преценката да е оставена в ръцете на съда, който в разпоредителното заседание в рамките на състезателна процедура да прецени дали конкретният порок, в конкретния случай носи белезите на съществено нарушение или не, както и дали за отстраняването му е необходимо делото да се върне на прокурора или пропусъкът успешно може да бъде компенсиран в съдебната фаза.

3. Доколкото към настоящия момент въпреки всичко – разпоредбата на чл. 249, ал. 4 НПК е факт и всички правни субекти следва да се съобразяват с нея, то най-малкото е належащо тя да бъде прецизирана, като някои от посочените в нея нарушения отпаднат,

за сметка на включването на други, като например:

- да се включи правото на обвиняемия да се запознава с делото, включително и с информацията, получена чрез използване на специални разузнавателни средства и да прави необходимите извлечения.

- да се включи правото на обвиняемия да обжалва актовете, които накърняват неговите права и законни интереси.

- да се включи правото на обвиняемия защитникът му да участва при извършване на действията по разследване и други процесуални действия с негово участие, както и свободно да осъществява връзка със защитника си, да се среща насаме с него, да получава съвети и друга правна помощ.

- да се включи правото на обвиняемия да прави искания по доказателствата и да представя доказателства.

- да бъде изключено правото на пострадалия да бъде уведомен за образуването на досъдебното производство.

- по отношение на правото на пострадалия да получи писмен превод на постановлението за прекратяване или спиране на наказателното производство, ако не владее български език, разпоредбата да придобие следния вид: *„да получи препис на постановлението за прекратяване или спиране на наказателното производство, а ако не владее български език и писмен превод, в случаите когато спрямо някои лица или за някои деяния е постановено прекратяване или спиране на наказателното производство“*.

- да се включи правото на пострадалия да има повереник.

- да се създаде т. 3, на чл. 249, ал. 4 НПК, като в нея се включат и нарушенията на правата на защитника и повереника, както и да се допълни чл. 248, ал. 1, т. 3 НПК, като се предвиди в разпоредителното заседание да се обсъжда и дали в досъдебната фаза е допуснато съществено отстранимо нарушение на процесуалните права на защитника и повереника.

Извън разпоредбата на чл. 249, ал. 4 НПК:

- изрично процесуалният кодекс да се допълни, че с неприкосновеност на кореспонденцията/книжката се ползват не само адвокатите, а всички лица, имащи качеството на защитници или повереници в процеса, по отношение на лицата, чиито права защитават.

- по отношение на оцетеното юридическо лице законодателят следва да

предприеме редица стъпки, сред които: разширяване на кръга на правата на ощетеното юридическо лице в досъдебното производство, като към тях задължително се включат и най-малко правото да бъде уведомено за образуването на досъдебното производство и за правата си и правото да се запознава с материалите по делото и да прави искания, бележки и възражения; осигуряване на процесуални гаранции за реализиране на правата на ощетеното юридическо лице, чрез предвиждане на задължения за съответните държавни органи (задължение за разясняване на правата; за уведомяване за образуване на досъдебното производство; за предявяване на материалите по делото и др.); въздигане на нарушаването на основните права на ощетеното юридическо лице в съществено нарушение на процесуалните правила, със следващите се от това последици.

Извън горепосочените най-съществени предложения в дисертационния труд са направени и множество други, като например:

- чл. 221 НПК да се допълни, като се регламентира, че освен след предявяване на постановлението за привличане на обвиняем, органът на досъдебното производство пристъпва незабавно към разпит на обвиняемия и след предявяването на протокола от първото действие по разследването срещу лицето, когато с него то се привлича в качеството на обвиняем

- изразът „процесуални нарушения“ в разпоредбата на чл. 242, ал. 2 и чл. 354, ал. 3, т. 2 НПК да бъде заменен с „нарушения на процесуалните правила“.

- да отпадне изцяло разпоредбата на чл. 234, ал. 7 НПК.

- в чл. 55, ал. 4 НПК да бъде допълнено и освен постановлението за привличане да се добави „или на протокола от първото действие срещу лицето, когато обвиняемият се привлича по този ред“.

- в разпоредбата на чл. 227, ал. 3 НПК да отпадне „в страната“, а в разпоредбата на чл. 99, ал. 1 НПК след „действията по разследване“ да се допълни – „или други процесуални действия“.

Литература

Броят на литературните източници, на които се позовава трудът, е 134 на кирилица и латиница, от които 8 интернет източника.

III. Публикации на автора по темата на дисертационния труд

1. **Съществени отстраними нарушения на процесуалните правила, свързани с правото на обвиняемия да научи за какво престъпление е привлечен в това качество.** - В: Традиция и развитие на законодателството в сферата на икономиката. Сборник с доклади от научна конференция. Издателски комплекс – УНСС, София, 2020, с. 254-270.

2. **Нарушения на процесуалните правила в наказателното производство – исторически преглед.** - Общество и право, 2020, № 7, с. 61-82.

3. **Наказателнопроцесуална форма, процесуален формализъм и нарушения на наказателнопроцесуалната форма.** - Правна мисъл, 2020, № 3, с. 61-72.

4. **Съществени нарушения на процесуалните правила, свързани с правото на обвиняемия да дава обяснения по обвинението в досъдебното производство.** - В: Сборник с доклади от X-та конференция на докторантите в областта на правните науки. Издателство на Българската академия на науките, София, 2021, с. 398-411.

5. **Съществени нарушения на процесуалните права на пострадалия или на неговите наследници в досъдебната фаза на наказателния процес през призмата на чл. 249, ал. 4, т. 2 НПК.** (Под печат. Предстои да бъде публикувана в Сборник с доклади от Международна научна среща-дискусия „Френски правни дни“, проведена в УНСС на 4 и 5 април 2019 г.)